

УДК 72.01

к.арх., доцент Лінда С.М., Рибчинський А.,
Національний університет «Львівська політехніка»

ВНУТРІШНІ ДВОРИ У СТРУКТУРІ ІСТОРИЧНИХ МІСТ: РОЗВИТОК ТА СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ

Проведено ретроспективний аналіз функціонального та планувального розвитку внутрішніх дворів у структурі історичної забудови на прикладі Львова. Показано їх проблеми та перспективи розвитку.

Ключові слова: внутрішні двори, історичне місто, історичний розвиток, функціонування, планувальна організація.

Постановка проблеми. Внутрішні двори історичних міст утворені периметральною забудовою окремих будинків чи цілого кварталу. Вони є обов'язковим елементом просторової організації історичного міста. Такі невеликі замкнені простори розвинулися в результаті формування щільної забудови, починаючи з середньовіччя. Сьогодні, на жаль, більшість з них перебувають у депресивному стані

Мета статті: на основі ретроспективного огляду розвитку внутрішніх дворів історичних міст з аспекту їх функціонального наповнення, виявити проблеми їх сучасного стану та намітити основні шляхи вирішення цих проблем.

Стан дослідження проблеми. Існує ряд літературних джерел, де висвітлено історію формування та розвитку внутрішніх дворів, їх функціонального наповнення, аналіз їх сучасного стану в історичних містах та формування способів їх адаптації до сучасних умов. Це, перш за все, «Всеобщая история архитектуры», том якої присвячений темі формування палаццо в епоху ренесансу в Італії. В працях О.Р. Олейнюк розроблено аналіз озеленення дворів та розроблено дендрологію їх майбутнього оздоблення. Заслужують уваги дослідження атриумних дворів А.С. Арояна.

Обговорення проблеми.

Історичний розвиток внутрішніх дворів. Внутрішній двір був невід'ємною частиною просторової організації міського середовища, починаючи із доби Середньовіччя. Відтоді і сформувався головний напрямок їх функціонального наповнення – господарський. Тут зберігали вози, утримували худобу і птицю. Для цього в глибині двору часто розташовували спеціальну возівню, яку можна ще досі зустріти в дворах середньовічних будинків. На таких дворах, невеликих просторах поміж будинками історичного Львова XVI–XVIII ст., городяни часто вирощували городину та займалися домашніми

справами [1]. Тобто, такі двори були призначені для виключно приватного використання. Внутрішні дворики в Середньовіччі первісно мостили дерев'яними брусами, укладеними на торець, проте такий тип мощення не зберігся. Згодом подвір'я заощували колотим каменем, бруківкою або цеглою.

Особливим різноманіттям творчих підходів в процесі формування просторового рішення та наповнення внутрішніх дворів міської житлової забудови характеризуються епоха ренесансу. Саме ретроспективний огляд генези розвитку таких архітектурних утворень від ренесансу, класицизму аж до історизму є важливим для вирішення проблеми дослідження їх сучасного стану та перспективи їх ревалоризації¹ [2]. Особливо наглядно це можна прослідкувати на прикладі Львова.

Так, в період Раннього відродження палаци заможних італійців усе ще нагадували суворі середньовічні фортеці, і з метою безпеки двір як би «заносився» усередину будинку, побудованого кільцем. Згодом розвинулася інша спеціалізація внутрішнього двору – репрезентативна. З'явилося «стремління до подолання фортифікаційної замкненості...лоджія першого поверху...відкривалась на вулиці широкими аркадами...» [3]. У Львові таким італійським зразком відповідає ренесансова забудова площі Ринок, особливо будинок № 6.

Поступово, внутрішній двір міської забудови в ХУІІІ–ХІХст. став більше місцем зустрічі відвідувачів, свого роду парадною зоною (що обумовило його розміри, скориговані із габаритами екіпажів).

У середині ХІХ ст. із розвитком нового типу житлового будинку – прибуткового, двори із приватних просторів перетворюються на напівприватні, призначені для користування всіма мешканцями будинку. Часто у таких двориках тримали транспортні засоби: вози, карети. Проїхати у такі двори можна було через широку в'їзну браму, торці якої були обладнані обмежувачами, так званими «биками» з каменя або чавуну.

Під кінець ХІХ ст. архітектори почали створювати будинки-сади – багатоповерхові будинки, основною ідеєю яких було інтегрування природи та житла. Так, фронт будинків відсуваюся від вулиці і завдяки цьому перед фасадом з'являлося вільне місце для озеленення. Межу з вулицею творила або невисока огорожа з мурованих стовпців або вищий металевий ажурний паркан. Через в'їзні брами таких будинків-садів можна було потрапити зу у внутрішній двір, призначений для відпочинку мешканців. Внутрішній двір

¹ Ревалоризація – означає відновлення якостей, повернення естетичної значущості, підвищення архітектурно-художньої цінності історичного середовища. В процесі ревалоризації пам'ятки, надаючи об'єктам архітектурного ансамблю сучасне утилітарно-функціональне наповнення, необхідно зберігати її історико-культурний зміст.

булагоутворювався: озеленювався, замощувався, там розбивали клумби, квітники, влаштовували фонтани. За дослідженнями О. Олейнюк, двори озеленюються бузком, фузією, бузиною і декоруються декоративною скульптурою, умивальниками, кам'яними лавами тощо [4].

Наприкінці XIX–поч.XX ст. у Львові було реалізовано ряд проектів житлової забудови з курдонерами – відкритих зі сторони вулиці подвір'їв, які з трьох інших сторін були обмежені забудовою.

Ближче до середини XX ст., з появою автомобілів, переважно у будинках з високим стандартом у внутрішньому дворі проектували гаражі (30-ті роки XX ст.). «Цікавим моментом в архітектурі міжвоєнного двадцятиліття є той факт, що що архітектори дуже великого значення починають надавати проектуванню та перепроєктуванню зелених зон... маленьких полісадників при будинках» (по вул. Сахарова, Коцюбинського . Менделєєва, Новий Світ. Глибокій) [5]. Такі приклади зустрічаємо по вулиці Дорошенка, Стрийській, Гіпсовій у Львові.

Проблеми функціонування внутрішніх дворів сьогодні. Починаючи із середини XX ст., внутрішні дворики Львова асфальтують або замощують бетонними плитами, що часто супроводжувалося втратою зелені (наприклад вулиці Романчука, Палія, Конопницької у Львові). Внутрішні двори безладно забудовують гаражами, господарськими прибудовами або за рахунок подвір'я мешканці перших поверхів збільшували свою житлову площу. Сьогодні ми мусимо констатувати, що більшість внутрішніх дворів є знищені – заставлені машинами, сміттям та непотрібним мотлохом. Фактично, їх функція сьогодні не є чітко визначена: вони «належать» лише частині мешканців, у той же час дворики абсолютно не придатні для відпочинку літніх людей та ігор дітей. Більшість із дворів не відповідають сучасним санітарним нормам, їх розміри є незначні: 6х6 м або 7х7 м (фактично, світлові колодязі), а занедбані, вони справляють гнітюче враження. Так, наприклад, в історичній забудові на вул. Вірменській 13, 16 у Львові двори нагадують асфальтно-бетонну призму, в середині якої безлад, вогкість, постійно триваючі ремонти. Колись багатий просторовим наповненням двір на вул. Єфремова, 24, про що свідчать ще збережена парадна вхідна арка та декоровані кованою орнаментикою ворота, сьогодні самовільно, забудований у дворі влаштовано паркування.

Іншою небезпекою є втручання в структуру дворів історичної пам'ятко охоронної частини міста ультрасучасних технологій та матеріалів, які завдають неповторної шкоди архітектурним пам'яткам і просторам довкола. Таким прикладом є спроба «Холдингу емоцій «Фест!» облаштувати майданчик у дворику на пл. Ринок, 10 з використанням металевих ферм, що пошкоджували історичну тканину забудови і повністю затемняли дворовий простір. Завдяки

активній позиції громадськості міста, небайдужих фахівців-реставраторів та мешканців, процес було призупинено.

Сьогодні становлено, що сьогодні головними проблемами функціонування внутрішніх дворів є: невизначеність їх статусу власності (вони не мають господаря, а тому і занедбані); невизначеність статусу їх простору (громадський, напів громадський чи приватний); невизначеність функціонального наповнення (рекреація, репрезентація, господарська функція сьогодні не є актуальна)

Напрямки вирішення проблем організації внутрішніх дворів. Під час проведення соціологічних опитувань, зазвичай мешканці скаржились перш за все на покриття двориків – двори переважно неякісно заасфальтовані, покриття з численними ямами і без люків для стоку води. Під час дощів вода не стікає, затоплюючи цим підвальні приміщення, а влітку приходиться дихати шкідливими випаровуваннями покриття (оскільки зелені немає де прорости, то вона взагалі відсутня). І, звісно ж, дітям немає де гратись: дитячі майданчики розташовані в парках, а зазвичай дітей до 10 років батьки не пускають самих в парк. Отже, виникає серйозна проблема проведення вільного часу дитині: на подвір'ї бавитися ніде, тому діти проводять вільний час за комп'ютером, завдаючи шкоди своєму здоров'ю. Згідно статистичних опитувань, сучасні мешканці міст часто скаржаться: на забрудненість повітря; проблему щодо проведення їхнього вільного часу (особливо літні люди); відсутність рекреаційних та зон активного відпочинку.

На нашу думку, ці проблеми можуть бути усунені (або, принаймні, зменшені) при приведенні внутрішніх дворів до ладу.

Для цього потрібно усунути фактори, які і далі поглиблюють кризовий стан внутрішніх дворів. У першу чергу – це ремонт каналізаційної мережі та мереж водопостачання (багато з них у Львові нараховують більше 100 років), що повинно вирішуватися на загальноміському рівні. Окрім цього, львівські двори потребують санації: усунення з їх територій господарських прибудов, гаражів, складських приміщень.

Важливим кроком була б диференціація внутрішніх подвір'їв за типами просторів (загального користування чи приватні, деякі дворики могли б поєднувати завдяки правильному функціональному зонуванню обидві функції). Переважно внутрішні подвір'я сформовані примиканням кількох будинків і утворюють ідеальний простір для рекреації або активного відпочинку, відгороджуючи цим мешканців від вулиць та шуму. Цей резерв потрібно обов'язково використовувати.

Визначення типу простору визначило б автоматично напрямки функціонального зонування території дворику: зони активного і пасивного

відпочинку, зони озеленення та облаштування дитячих майданчиків тощо. При цьому необхідно використати сучасні технологічні можливості благоустрою, озеленення та дизайну. Важливий фактор – підвищення культурного рівня самих мешканців.

Незважаючи на те, що, починаючи з 2011 року у центрі Львова розпочали ремонти 8 дворів, як інформує прес-служба міської ради [6], ситуація з облаштуванням внутрішніх просторів дворів забудови в історичній частині міста Львова бажає кращого.

Разом з тим, доцільно проаналізувати аналоги сучасного дизайну дворових просторів в таких містах як Відень, Флоренція. Аналіз засвідчує, що:

1. Всі двори заощені плиткою та природнім каменем;
2. Скрізь є озеленення, як обов'язковий елемент (і декоративний, і екологічний) опорядження дворику;
3. Необхідним атрибутом є смітники, лавочки, місця для велосипедів;
4. Дворики безпечні: передбачено пандуси та доріжки для возиків.

Як вважає Лукас Ферайсс, вирішення просторового наповнення дворів є проблемою міждисциплінарною, тобто «...від соціальних дисциплін і культурологічних студій до мистецтва, архітектури і урбаністики...» [7]. Видається доцільним додати ще тут – економіку, екологію, інженерне планування, матеріалознавство.

Висновки. Внутрішні дворики можна розглядати як важливу складову формування просторового каркасу міської забудови та як частину нашої історичної спадщини. Вони мають тривалу та цікаву історію свого розвитку і функціонування. На жаль, сьогодні більшість двориків перебувають у жалюгідному стані, їх потенціал не використовуються. А між тим, вони могли б суттєво покращити екологічну картину у місті в цілому та вирішити багато проблем мешканців Львова: проведення вільного часу для дітей та літніх людей, відпочинок, естетична насолода. Вирішення цієї проблеми вимагає комплексних засобів і розробки загальноміської програми збереження та регенерації просторів внутрішніх дворів як частини нашої історичної спадщини.

До шляхів вирішення проблем адаптації внутрішніх двориків історичних міст до сучасних потреб слід зазначити наступні кроки:

- створити базу даних внутрішніх дворів по районах міста по класифікації їх стану та першочерговості впорядкування ;
- розробити «Методичні рекомендації» по облаштуванню дворів окремо в історичній забудові міста та в його нових районах ;
- залучити навчальні програми по підготовці архітекторів по виконанню обмірних креслень та до виконання проектних рекомендацій по реконструкції

внутрішніх дворів історичних міст. Такі ю проекти лягли в основу розробки проектної документації фахівцями архітектуро ми на стадії «ПП» (проектних пропозицій).

Звичайно, важливо разом з коштами мешканців та бюджету міста, активно залучати міжнародні гранти і фонди до виконання робіт по реалізації проектів, впроваджувати нові розробки та технології, як зокрема принцип «критих атріумних дворів» [8].

Література

1. Худицький В. Львівські дворики / В. Худицький // Строительство и архитектура – 2003. – №7. – С. 45
2. Ремешило-Рибчинська О.І. Актуальність ревалоризації архітектурних ансамблів та збереження їхнього образу в історичному ландшафті / О.І. Ремешило-Рибчинська // Вісник НУ «Львівська політехніка» –2011. – № 716. – С. 229–230.
3. Быков В.Е. Архитектура Тосканы / В.Е. Быков // Всеобщая история архитектуры в 12 томах. Архитектура западной Европы XI – XVI вв. Эпоха Возрождения. – М.: 1967. – т. 5. – С. 81.
4. Олейнюк О.Р. Особливості біотопів внутрішньо квартальних двориків історичної забудови львова та питання біорізноманітності / О.Р. Олейнюк – [Електронний ресурс], Режим доступу: <http://www.ecoinst.org.ua/b3-2001/rs6.pdf>
5. Максим'юк Т. Садово-паркова архітектура / Т. Максим'юк, В. Дідик, Ю. Богданова // Архитектура Львова. Час і стилі XVIII-XXI ст. – Львів: Центр Європи, 2008. – С. 570.
6. У центрі Львова ремонтують внутрішні двори – [Електронний ресурс], Режим доступу: <http://portal.lviv.ua/news/2011/06/07/170448.html>
7. Feireiss L. Modes of Spatial Mobilization // Going Public – Gestalten: 2013. – P. 89.
8. Ароян А.С. Атріум як засіб реконструкції історичного середовища міста / А.С. Ароян // Вайнгортівські читання, 2012. – [Електронний ресурс], Режим доступу: <http://histpol.pl.ua/pages/content.php?page=8170>

Аннотация

В статье проведен ретроспективный анализ функционального и планировочного развития внутренних дворов в структуре исторической застройки на примере Львова. Показано их проблемы и перспективы развития.

Ключевые слова: внутренние дворы, исторический город, историческое развитие, функционирование, планировочная организация.

Abstract

This article presents a retrospective analysis of functional planning and development of courtyards in the structure of historic buildings as an example of the city. Showing their problems and prospects.

Keywords: courtyard, historic city, historical development, operation, planning organization.